

СТРУКТУРА ІНШОМОВНОЇ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

У статті проаналізовано проблему структури іношомовної лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління в міжнародних відносинах. Дано характеристику когнітивних та прагматичних компонентів іношомовної лінгвосоціокультурної компетентності.

Ключові слова: міжкультурне спілкування, іношомовна лінгвосоціокультурна компетентність, стандарти комунікативної поведінки.

В статті проаналізована структура іношомовної лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління в міжнародних відносинах і дана характеристика її когнітивних та прагматичних компонентів.

Ключевые слова: межкультурное общение, иноязычная лингвосоциокультурная компетентность, стандарты коммуникативного поведения.

Актуальність статті. У сучасному світі внаслідок технічного прогресу та геополітичних трансформацій міжкультурне навчання стає одним із найголовніших компонентів сучасної освітньої системи. Між учасниками міжкультурного спілкування складаються відносини, в яких суб'єкт діалогу культур, використовуючи свій лінгвокультурний досвід і свої національно-культурні традиції та звички, одночасно намагається врахувати не тільки інший мовний код, а й інші звичаї і звички, інші норми соціальної поведінки. При цьому він усвідомлює їх чужорідність. Це дає підставу вважати, що іношомовна лінгвосоціокультурна компетентність (ІЛСКК) має комплексний характер.

Об'єктивна потреба у визначенні структурних компонентів ІЛСКК майбутніх магістрів військового управління в міжнародних відносинах зумовила **актуальність дослідження.**

Ураховуючи актуальність досліджуваної проблеми та її недостатню теоретичну обґрунтованість, об'єктивну потребу і практичну значущість **метою** нашої статті є визначення структурних елементів ІЛСКК.

Аналіз результатів останніх досліджень. Розвиток поняття "лінгвосоціокультурна компетентність" обумовлено не тільки сучасними історичними та соціокультурними передумовами, але й спирається на ряд традицій вітчизняної та зарубіжної філософії, педагогіки та психології. Воно сформувалося в результаті тривалого процесу, з'явилося відображенням змін у поглядах на цілі і методи навчання. Засновником лінгвокультурології як науки вважають німецького вченого Вільгельма фон Гумбольдта, який підкреслював, що мова

виражає і формує специфіку нації, народу, відображає характерне національне бачення світу; що основи мислення різних народів слід шукати в їх мовах. Різні мови по своїй суті, за своїм впливом на пізнання та відчуття, є в дійсності різним баченням світу. Гумбольдт порівнював добре засвоєння чужої мови із набуттям нової позиції в колишньому баченні. [4] Проте, поняття "лінгвосоціокультурна компетентність" на той час не було визначено.

Первинні теоретичні та практичні міжкультурні елементи були внесені до педагогічного життя різних країн у другій половині 20 століття і відомі як багатоетнічна освіта, що ставила своєю метою створення, утвердження і розвиток гармонії у відносинах між членами різних етнічних груп. Під впливом хвилі емігрантів, яка нахлинула у 70-80-ті роки (США, Канада, Німеччина тощо), ці багатоетнічні перспективи перетворилися на сучасне розуміння міжкультурної освіти і міжкультурної грамотності. Міжкультурна освіта з позицій вивчення культур мігрантів розглядає культурні зміни і культурну дифузію як невід'ємні процеси розвитку суспільства. Така освіта покликана надавати допомогу і підтримку представникам обох контактуючих культур, виховуючи такі якості, як взаємна відкритість, інтерес і терпимість. Саме вони і є складовими поняття "лінгвосоціокультурна компетентність" з позицій міжкультурної освіти в контексті роботи з переселенцями. [19; 20]

Проблемі культури, її комунікативній функції присвячена велика кількість робіт вітчизняних філософів, а саме С. Аверінцева, В. Беніна, Л. Воловича, Л. Вікторової, П. Гуревича, Н. Злобіна, Л. Когана, Д. Лихачова, В. Соколової, Ю. Тугаринова. Великий внесок до розуміння теорії комунікативних процесів внесли праці психологів і педагогів Б. Ананьєва, Г. Андрєєвої, Л. Беляєвої, Л. Виготського, В.

Давидова, Д. Ельконіна, А. Леонтєва, С. Рубінштейна, В. Сластьоніна та ін.

Поява концепції міжкультурної комунікації і розвиток теорії навчання міжкультурного спілкування визначили мету навчання іноземної мови, яка полягає у формуванні міжкультурної комунікативної компетентності (комунікативної компетентності у міжкультурній комунікації) [1]. Сучасні методисти розглядають комунікативну компетентність як кінцеву практичну мету навчання ІМ [1], яка передбачає певний рівень володіння мовними, мовленнєвими та соціокультурними знаннями, навичками та вміннями [14], що дозволяє організувати свою мовленнєву діяльність адекватно до найрізноманітніших ситуацій спілкування [5], з урахуванням норм соціальної поведінки [3], зовнішніх соціокультурних та внутрішніх ситуативних факторів [1].

Таким чином, нині практично всі вітчизняні і зарубіжні вчені визнають той факт, що навчання іноземної мови повинно зосереджуватись не лише на мові, а й включати культурний аспект та демонструвати існування зв'язку між мовою і культурою [1; 7; 10; 11; 15; 17; 18; 21]

Виклад основного дослідницького матеріалу.

В українській методиці навчання іноземної мови питання визначення компонентного складу іншомовної комунікативної компетентності, ІЛСКК зокрема, присвячено ряд праць [1; 10; 11; 12].

Так, Н.Б. Ішханян пропонує розглядати ІЛСКК як здатність особистості здійснювати міжкультурну комунікацію, що базується на знаннях лексичних одиниць з національно-культурною семантикою і вміннях застосовувати їх в ситуаціях міжкультурного спілкування; володінні соціокультурно обумовленими сценаріями і національно-специфічними моделями поведінки з використанням комунікативної техніки, прийнятної в цій етнокulturі; вміннях використовувати фонові знання (історико-культурного, соціокультурного, етнокulturного фонів) для досягнення культурного взаєморозуміння з носіями мови [7, с. 21]. Складовими ІЛСКК Н.Б. Ішханян визначає лінгвістичний, соціальний та культурний компоненти [7, с. 24].

Н.Ф. Бориско розуміє під ІЛСКК сукупність спеціальних лінгвокраїнознавчих, соціолінгвістичних, соціально-психологічних культурологічних, міжкультурних знань, навичок і вмінь, які становлять здатність і готовність особистості до міжкультурного діалогу як учасника і посередника [1, с. 63].

Розглядаючи зміст і структуру ІЛСКК, Н.Ф. Бориско виділяє мовний, культурно-змістовний та соціальний аспекти міжкультурного спілкування, кожен з яких передбачає певні знання, уміння і навички, що виступають компонентами ІЛСКК [1, с. 272].

С.Ю. Ніколаєва розглядає ІЛСКК як цілісну систему уявлень про країну, мова якої вивчається, і про світ, що дозволяє комуніканту будувати свою вербальну і невербальну поведінку в певному ситуативному контексті на основі емпатії, знань фонові та безеквівалентної лексики з урахуванням соціокультурного фону іншомовного спілкування і сучасних реалій, властивих культурі країни, мова якої вивчається, відкрито сприймати інший спосіб життя, порівнювати його з національною своєрідністю своєї країни, свого народу і передбачає вміння використовувати країнознавчі та фонові знання про країну, мова якої вивчається; мінімум словникового запасу мови, факти, норми та цінності національної культури [10, с. 64]. На думку автора, до складу ІЛСКК входять соціокультурна, соціолінгвістична і соціальна компетентності [11, с. 13].

М.Л. Писанко, погоджуючись з Н.Б. Ішханян та Н.Ф. Бориско, вважає, що ІЛСКК є складовою соціокультурної компетентності та складається з знань лексики з соціокультурним компонентом (безеквівалентних лексичних одиниць та реалій, вільних і сталих словосполучень, формул мовленнєвого етикету тощо); навичок та умінь розуміти лексичні одиниці з соціокультурним компонентом в аудіюванні та читанні, вживати їх у говорінні та письмі та здібностей, а саме лінгвокраїнознавчої спостережливості. [12].

Таким чином, намагаючись врахувати необхідність формування позитивного ставлення до культури країни, мова якої вивчається, вважаємо, що ІЛСКК майбутніх магістрів військового управління у міжнародних відносинах – це цілісна система навичок і вмінь, які дозволяють майбутнім військовим фахівцям використовувати лінгвокраїнознавчі та фонові знання про національні традиції, норми та цінності національної культури, специфіку вербальної та невербальної поведінки, яка прийнята у країні, мова якої вивчається, та розуміти відмінності між рідною й іншомовною культурами, що в сукупності дозволяє їм асоціювати з мовною одиницею ту ж саму інформацію, що й носій цієї мови, досягаючи у такий спосіб повноцінної комунікації з іноземцями під час виконання фахових завдань.

Структурні елементи ІЛСКК подані на рисунку.

Питання педагогіки

Рис. Структурні елементи іншомовної комунікативної компетентності майбутніх магістрів військового управління в міжнародних відносинах

Розглянемо їх більш детально. *Лінгвокраїнознавчі знання та вміння* – це знання мовних і мовленнєвих одиниць з національно-культурною семантикою, обумовленою культурно-історичним розвитком того чи іншого етносу, вміння добувати з них культурно-історичну та національну-специфічну інформацію і використовувати цей матеріал в іншомовному спілкуванні. Вони охоплюють знання країнознавчих (політики, географії, історії, літератури, військової справи тощо) та побутових реалій; знання лексичних, граматичних, фонетичних норм мови та вміння здійснювати вибір мовних форм, використовувати їх і перетворювати відповідно до контексту.

Реалії належать до найменш вивчених лінгвістичних одиниць. Існує двояке розуміння реалій [9, с. 227]:

а) «реалія – це предмет, поняття, явище, яке характерне для історії, культури, побуту, життя того чи іншого народу, країни і яке не зустрічається в інших народів;

б) реалія – це слово, що позначає такий предмет, поняття, явище; також словосполучення (звичайно фразеологізм, прислів'я, приказка, примовка), що включає такі слова».

Отже, реалію перш за все розглядають як позамовне явище, пов'язане з особливостями культурного та суспільного життя країни, а з точки зору лінгвістів підставою для виокремлення реалії є яскраво виражений національно-культурний колорит, співвіднесеність із об'єктивною реальністю, відображеною в свідомості конкретної лінгвокультурної спільноти і, як наслідок

цього, відсутність відповідників в інших мовах. Так, Р. Зорівчак визначає реалії як моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача [6, с. 58].

У реаліях найбільш наочно виявляється близькість між мовою та культурою: поява нових реалій в матеріальному та духовному житті суспільства зумовлює виникнення реалій у мові. Процес збагачення військових реалій протягом 20 – початку 21 століття відбувається досить інтенсивно, і основні періоди найбільшої активності такого збагачення збігаються з періодами широкомасштабних війн та локальних військових конфліктів. До військових реалій традиційно відносять назви підрозділів, зброї, обмундирування та військовослужбовців [2, с. 105]. О.В. Поліковський визначає військові реалії як мовні знакові одиниці, що використовують для номінації національно-унікальних і національно-специфічних референтів військової справи, притаманних лінгвокультурі даної мови та не притаманних лінгвокультурі мови-сприймача. [13, с. 5].

Слова, що позначають реалії, належать до безеквівалентної лексики; вони не перекладаються іноземною мовою, при перекладі зазвичай використовують широкі описи або неологізми. Необхідно підкреслити, що реалії – фактор об'єктивно існуючий у дійсності та незалежний від зіставлення мов і способів перекладу реалій на інші мови.

Знання історично-культурного (про

становлення і розвиток етносу, про основні історичні події), соціокультурного (про суспільство, основні органи влади й управління, права й обов'язки особи), етнокультурного (спосіб життя, національна кухня, свята, звичаї, традиції, фольклор та ін.), семіотичного (символіка, яка прийнята у країні, специфіка оголошень та ін.) фону відносяться до *культурологічних знань та вмінь*. До цієї групи належать знання цінностей, морально-етичних орієнтирів, актуальних для культури, що розглядається; знання мовленнєвого етикету; знання екстралінгвістичних поведінкових норм тощо. Культурологічні знання та вміння мають особливу цінність тому, що можуть не належати до попередніх знань або бути деформованими стереотипами.

Тенденція до сприйняття того, що ми обираємо у стереотипизованій для нас рідною культурою формі, означає, що стереотипи підказують, яку інформацію важливо сприймати або можна ігнорувати. Така особливість свідомості представників різних культур потенційно може виступати бар'єром міжкультурних взаємодій. Крім того, набір поведінкових стереотипів, що був вироблений в ході історичного розвитку певною мовною спільнотою, знаходить своє втілення у певних мовних та немовних формах, і використання або невикористання мовцем цих форм у процесі комунікації відразу ж показує знання правил поведінки чи відсутність відповідних знань, що відбивається на спілкуванні. Тому при формуванні ІЛСКК майбутніх магістрів військового управління в міжнародних відносинах необхідно забезпечити опанування ними тих стандартів комунікативної поведінки (СКП), які властиві цільовій культурі та цільовій мовно-культурній спільноті. Слідом за О.Л. Красковською, вважаємо, що СКП – це одиниця навчання етикетної поведінки, що вміщує в собі певні лінгвістичні характеристики і відображає культуру поведінки носіїв мови відповідно до ситуацій і умов міжкультурного спілкування [8, с.15]. Очевидно, що СКП можуть включати в себе вербальний компонент, тобто певні мовленнєві формули, кліше, вибір лексики та

граматичних структур, інтонаційні характеристики тощо; невербальний компонент – міміку, жести, пози, зона комфорту між комунікантами та ін.; та соціальний компонент – умови, правила та норми взаємодії комунікантів [16, с.11].

Очікування більшого ступеня відмінностей між представниками різних культур порівняно з членами власної групи призводить до тенденції обмеження взаємодії з чужими, і відмежовуючись від нової інформації, людина лише посилює упередження і втрачає можливість усвідомлення хибності деяких стереотипів, тому необхідним є формування вмінь *рефлексії щодо культурних розбіжностей*. Для успішного оволодіння майбутніми магістрами військового управління у міжнародних відносинах ІЛСКК необхідно формувати у них розуміння культурної обумовленості свого сприйняття й усвідомлення існування різних поглядів; розвивати толерантне ставлення до проявів "іншості" при опосередкованому міжкультурному спілкуванні; навчити бачити і долати власні стереотипи і прояви етноцентризму; навчити оцінювати будь-яку інформацію з позицій різних культур; розвивати вміння інформацію на основі емпатії.

Висновок. Мова не існує поза межами культури, і відповідно до своєї внутрішньої форми вона передає своїм носіям спільне бачення змісту, що відрізняється від бачення змісту іншими мовами, тому ІЛСКК є одним з інструментів пізнання іншої культурного середовища, і таким чином виступає засобом розвитку особистості в цілому. Отже, ІЛСКК включає як когнітивні компоненти, а саме лінгвокраїнознавчі та культурологічні знання та вміння, так і прагматичні, а саме соціально-психологічні знання та вміння, які проявляються у володінні стандартами комунікативної поведінки, та рефлексією щодо культурних розбіжностей.

Перспективу подальших наукових досліджень вбачаємо в створенні підсистеми вправ з лінгвосоціокультурною рефлексією для формування всіх компонентів ІЛСКК майбутніх магістрів військового управління в міжнародних відносинах.

Література

1. Бориско Н. Ф. Теоретические основы создания учебно-методических комплексов для языковой межкультурной подготовки учителей иностранных языков (на материале интенсивного обучения немецкому языку): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Наталия Федоровна Бориско. – К., 2000. – 508 с.
2. Влахов, С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин ; под ред. В. Россельса. – М. : Междунар. отношения, 1980. – 342 с.

3. Гез Н.И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н.И. Гез // Иностран. яз. в шк. – 1985. – №2. – С. 17-24.
4. Гумбольдт, В.О. О сравнительном изучении языков применительно к различным эпохам их развития / В. О. Гумбольдт // История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях / сост. В. А. Звегинцев. – М., 1964. – Ч. II. – 83с.
5. Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку / Ирина Алексеевна Зимняя. – М.: «Рус. яз.», 1989. – 219 с.
6. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англословних перекладів української прози). – Львів: Видавництво при Львівському державному університеті. - 1989. – 216 с.
7. Ишханян Н. Б. Пути формирования лингвосоциокультурной компетенции в интенсивном курсе обучения иностранному языку (английский язык в неязыковом педагогическом вузе): дис. ... канд.пед. наук: 13.00.02 / Наталия Борисовна Ишханян. – М., 1996. – 242 с.
8. Красковська О.Л. Навчання старшокласників загальноосвітніх шкіл моделей комунікативної поведінки британців: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Красковська Ольга Леонідівна. – К., 2006. – 335 с.
9. Краткая литературная энциклопедия: В 9 т. – М.: Сов. Энциклопедия, 1971. - Т. 6. – С. 227.
10. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: курс лекцій: навч.-метод. посібник для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня «магістр» / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за ред. С. Ю. Ніколаєвої – К.: Ленвіт, 2011. – 344 с.
11. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу/ С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С.11-17
12. Писанко М.Л. Формування англословної соціокультурної компетенції у студентів мовних спеціальностей на базі німецької мови як першої іноземної: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Марія Леонідівна Писанко. – К., 2008. – 368 с.
13. Поликовский О.В. Коммуникативная модель передачи военных реалий в переводе (на материале французского и русского военных подязыков): дис. ... канд. пед. наук: 10.02.19 / Олег Владимирович Поликовский. – М., 1992. – 246 с.
14. Сафонова В. В. Социокультурный подход к обучению иностранному языку как специальности: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / В.В. Сафонова. – М., 1992. – 672 с.
15. Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций / Виктория Викторовна Сафонова. – Воронеж: Истоки, 1996. – 238 с.
16. Тарнопольський О.Б. Стандарти комунікативної поведінки у США: посіб. для студ. старш.курс., які вивчають англійську мову як спеціальність. Друге видання, виправлене і доповнене /О.Б. Тарнопольський, Н.К. Скляренко. – К.: “Фірма “ІНКОС”, 2003. – 208 с.
17. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / Светлана Григорьевна Тер-Минасова. – М.: СЛОВО/SLOVO, 2000. – 262 с.
18. Bennett M. J. Intercultural communication: A current perspective // M. J. Bennett (Ed.) Basic concepts of intercultural communication: selected readings. – Yarmouth: Intercultural Press, Inc., 1998. –272 p.
19. Boos-Nünning, U., Hohmann, M., Reich, H. Aufnahmunterricht, Muttersprachlicher Unterricht, Interkultureller Unterricht. Ergebnisse einer vergleichenden Untersuchung zum Unterricht für ausländische Kinder in Belgien, England, Frankreich und den Niederlanden. – München: Oldenbourg. - 1983. -168 S.
20. Lee, D., Antirassistische/multikulturelle Erziehung als Gegenstand der Forschung in England. Englisch-deutscher Literaturbeitrag mit Bibliographie. In: Interkulturelle Studien. - Münster: Westfälische Wilhelms-Universität. - 1992. – 99 S.
21. Samovar L. A. Communication between cultures / L. A. Samovar, R. E. Porter, E. R. McDaniel. – Wadsworth: Cengage Learning, 2010. – 411 p.

Kolotova N., senior teacher

STRUCTURE OF FOREIGN LANGUAGE LINGUISTIC AND SOCIOCULTURAL COMPETENCE OF FUTURE MASTERS OF MILITARY MANAGEMENT IN INTERNATIONAL RELATIONS

Notions of intercultural communication and associated competences are of increasing importance, not only as outcomes of foreign language learning, but also as fundamental targets of adult and higher education. This paper examines the relevance of linguistic and sociocultural competence in functional education of future masters of military management in international relations.

The structure of linguistic and sociocultural competence in foreign languages is analyzed. Cognitive and pragmatic components of linguistic and sociocultural competence in foreign languages are described. Cognitive components include linguistic and cultural knowledge and skills. Pragmatic components imply psychological and social knowledge and skills as well as reflexion.

Communicative behavioral patterns are considered as an essential part of foreign language learning in order to develop linguistic and sociocultural competence.

Key words: intercultural communication, linguistic and sociocultural competence in foreign languages, communicative behavioral patterns.